

VESELĪBAS MINISTRIJAS ATBILDES
UZ SABIEDRĪBAS PASTIPRINĀTU INTERESI IZRAISĪTAJIEM JAUTĀJUMIEM,
t. sk., par sejas masku valkāšanas ietekmi uz sākumskolas skolēnu veselību

1. Lūdzam atsauci uz zinātnisku pētījumu, kā tās (sejas maskas) palīdz pret vīrusiem.

Pasaules Veselības organizācijas (turpmāk – PVO) vadlīnijās “Maskas lietošana COVID - 19 kontekstā. Pagaidu norādījumi. 2020. gada 1. decembris”¹ (turpmāk – vadlīnijas), kurās jau integrētas t.s. otrā COVID-19 viļņa būtiskākās atziņas, iesaka izmantot sejas maskas kā daļu no visaptverošiem profilakses un kontroles pasākumiem, lai ierobežotu SARS-CoV-2 izplatību. Higiēniskās sejas maskas samazina runāšanas, klepošanas vai šķaudīšanas laikā izdalītos siekalu pilienus, krēpas vai elpceļu sekrētu. Tās ierobežo ārējā vidē esošu elpceļu pilienu nonākšanu maskas lietotāja mutes un deguna dobumos. Tomēr maskas negarantē pilnīgu aizsardzību, tādēļ lietojamas kontekstā ar citiem epidemioloģiskās drošības pasākumiem. Tāpat svarīgi masku lietot pareizi: daudzkārt lietojamās maskas ir jāmaina atbilstoši marķējumā norādītajai informācijai, parasti reizi četrās stundās, bet, ja maska kļūst mitra, tā jāmaina biežāk.

Minētajām PVO vadlīnijām ir pievienoti arī vispāratzītas un recenzētas zinātniskās literatūras avoti un pieejamas atsauces uz pētījumiem par masku efektivitāti². Varam norādīt dažus:

- 1) Smarts NR., Horvels CJ u.c. “Novērtējums par sejas masku valkājāmību pret gaisa piesārņojumu Londonas sākumskolas vecuma bērniem”. Starptautiskais vides pētījumu un sabiedrības veselības žurnāls. 2020. gads; 17 (11). (*Pētījums, izmantojot mikroskopiskas neinfekciozas daļiņas. Secinājumos uzsvērtā tieši auduma masku piemērotība*);
- 2) T. Mitze, R. Kosfelds, J. Rode, K. Valde. “Sejas maskas ievērojami samazina COVID-19 gadījumus Vācijā”. Nacionālās Zinātņu akadēmijas raksti, 2020. gada decembris, 117 (51) (*Pētījums parāda būtisku sejas masku efektivitāti Vācijā*);
- 3) Suess T, Ntche A u.c. “Sejas masku un roku higiēnas loma gripas pārnesšanas novēršanā mājāsaimniecībās: rezultāts klasteru randomizētā pētījumā”. Berlīne, Vācija, 2009. – 2011. BMC Infect Dis. 2012. gads. (*Pētījums uz gripas vīrusa bāzes*);
- 4) Literatūras apskats augstas ietekmes izdevumā: Dž. Hovards, V. Zdimalis u.c. “Pierādījumu pārskats par sejas maskām pret COVID-19. Nacionālās Zinātņu akadēmijas raksti 2021. gada janvāris”.

2. Kādu atbildību Jūs uzņematies gadījumā, ja masku valkāšana radīs kādas blaknes veselībai, un kāds paredzēts atbalsta un kompensācijas mehānisms blakņu gadījumā?

¹ “Mask use in the context of COVID-19. Interim guidance. 1 December 2020”. Pieejams:

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/337199>

² PVO oficiālā vietne. Pieejams: [https://www.who.int/publications/i/item/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)-outbreak](https://www.who.int/publications/i/item/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-(2019-ncov)-outbreak):

(1) Smart NR, Horwell CJ, Smart TS, Galea KS. Assessment of the Wearability of Facemasks against Air Pollution in Primary School-Aged Children in London. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020; 17(11):3935.

(2) Timo Mitze, Reinhold Kosfeld, Johannes Rode, Klaus Wälde. Face masks considerably reduce COVID-19 cases in Germany. Proceedings of the National Academy of Sciences Dec 2020, 117 (51) 32293-32301; DOI: 10.1073/pnas.2015954117

(3) Suess T, Renschmidt C, Schink SB, Schweiger B, Nitsche A, Schroeder K, et al. The role of facemasks and hand hygiene in the prevention of influenza transmission in households: results from a cluster randomised trial; Berlin, Germany, 2009-2011. BMC Infect Dis. 2012; 12:26.

(4) Jeremy Howard, Austin Huang, Zhiyuan Li, Zeynep Tufekci, Vladimir Zdimal, Helene-Mari van der Westhuizen, Arne von Delft, Amy Price, Lex Fridman, Lei-Han Tang, Viola Tang, Gregory L. Watson, Christina E. Bax, Reshama Shaikh, Frederik Questier, Danny Hernandez, Larry F. Chu, Christina M. Ramirez, Anne W. Rimoin. An evidence review of face masks against COVID-19. Proceedings of the National Academy of Sciences Jan 2021, 118 (4) e2014564118; DOI: 10.1073/pnas.2014564118.

Katrs gadījums, ja ir pamats uzskatīt, ka personas veselībai vai dzīvībai ir ticis nodarīts kaitējums, tiek izvērtēts normatīvajos aktos noteiktā kārtībā. Atbildība normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos iestājas tad, ja tiek pierādīta pretiesiska rīcība vai pretiesiska bezdarbība.

Šobrīd nav pierādījumu, ka atbilstošas kvalitātes maskas lietošana radītu nelabvēlīgas sekas veselībai, tādēļ arī nav iespējams noteikt kompensācijas mehānismus. Gadījumā, ja persona var pierādīt, ka, lietojot konkrēto sejas masku, personai ir radīts kaitējums, tad iespējams pieteikt kompensāciju sejas maska ražotājam par nekvalitatīvas preces izplatīšanu.

Šī jautājuma kontekstā aicinām apsvērt arī konkrētā cilvēka atbildību par citu personu inficēšanu, kas var notikt gadījumā, ja cilvēks nelieto sejas masku.

3. Ja Veselības ministrija apgalvo, ka medicīniskās maskas pasargā no inficēšanās, tad kādēļ šī efektivitāte neparādās konstatēto inficēto gadījumu statistikas samazinājumā? Kādēļ maskas ir obligātas, ja kopš masku obligātuma ieviešanas konstatēto Covid-19 gadījumu skaits ir kāpis ģeometriskā progresijā, kas pierāda, ka maksas nav iedarbīgs līdzeklis? Lūdzu sniegt konkrētus pierādījumus un pētījumu (kam starp citu tika izdalīta nodokļu maksātāju nauda) par to, ka maskas vilkšana vispār spēj pasargāt no inficēšanās ar Covid-19.

Pamatojoties uz pašreizējiem pierādījumiem par SARS-CoV-2 vīrusa īpašību, PVO iesaka izmantot sejas masku kā vienu no visaptverošiem profilakses un kontroles pasākumiem, lai ierobežotu SARS-CoV-2 izplatību, uzsverot, ka tikai vienas pašas sejas maskas lietošana nav pietiekošs pasākums, lai novērstu Covid-19 izplatību. Būtiski ir ievērot visus piesardzības pasākumus, piemēram, roku higiēnu, fizisku distancēšanos u.c. Ar PVO ieteikumiem, pēc kuriem vadās Latvijas valdība, veidojot Covid-19 ierobežošanas politiku, varat iepazīties oficiālajā institūcijas tīmekļvietnē³. Tādējādi tirdzniecības ierobežojumi, pulcēšanās ierobežojumi, higiēnas pasākumi, mutes un deguna aizsega valkāšana ir epidemioloģiskās drošības pasākumu kopums, kura mērķis ir apturēt strauju un nekontrolētu Covid-19 izplatību Latvijā. Papildus jāņem vērā, ka svarīgi ir ne tikai pasākumi, bet arī iedzīvotāju uzvedība un paradumi, ievērojot noteiktos piesardzības un drošības pasākumus, tai skaitā tas, cik pareizi sejas maska tiek lietota. Atsauces uz starptautiski atzītiem pētījumiem lūdzam skatīt 1. atbildē.

Papildus norādām, ka Izglītības un zinātnes ministrija (turpmāk – IZM) ir ņēmusi vērā specifisko situāciju Latvijā, t.i., lielo vecāka gadagājuma pedagoģiskā personāla īpatsvaru, kas ir riska grupa Covid-19 pandēmijas laikā. Līdz ar to šīs personas atbilstoši darba drošības normatīvajiem aktiem skolas vidē ir jāpasargā pret iespējamajiem infekcijas draudiem. Arī par šo jautājumu ir publikācijas vispāratzītos zinātniskos izdevumos, kas skolas vidē transmisiju vienaudžu vidū un transmisiju uz pieaugušajiem vērtē kā nopietnu riska faktoru. Tādēļ ir jāveic pasākumi darba vides drošības paaugstināšanai.⁴

IZM ir vērtējusi arī citas infekciju transmisiju samazinošas tehnoloģijas, pamatojoties uz Valsts pētījumu programmas „COVID-19 seku mazināšanai” rezultātiem. Tehnoloģiski risinājumi distancēšanās nodrošināšanai⁵ var tikt pielietoti arī skolas vidē, bet tam nepieciešamas investīcijas tehnoloģijās. Viens no Covid-19 ierobežojošiem pasākumiem ir izglītības iestāžu darbinieku testēšana uz Covid-19, kas patlaban ieviesta izglītības iestādēs, kuras atsāk mācību procesu klātienē.

Higiēnisko sejas masku lietderību ir apliecinājis pētījums “Aeromask”, kas veikts Vācijas aeronautikas institūtā, izmantojot speciālas gaisa plūsmu modelēšanas iekārtas.⁶ Eiropas Savienībā uzsākta aktīva vienotu rekomendāciju noteikšana higiēnisko sejas masku kvalitātei. Latvijas gadījumā tās ir LVS CWA 17553 “Higiēniskās sejas maskas. Minimālās prasības,

³ Pieejams: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/337199>

⁴ Pieejams: <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2770149>

⁵ Pieejams: <https://www.edi.lv/izstradats-pirmais-prototips-privatumu-saglabajosam-socialas-distancesanas-monitoringa-algoritmam/>

⁶ Pieejams: https://www.dlr.de/content/en/articles/news/2020/04/20201026_aeromask-project.html

testēšanas metodes un lietošana”, kurās noteiktas prasības arī bērnu maskām. Citās valstīs tiek pielietotas ekvivalentas rekomendācijas, piemēram, Francijā tās ir AFNOR Spec S76-001.

4. Kādi starptautiski pētījumi pierāda, ka ilgstoša masku valkāšana nenodara NEKĀDUS veselības bojājumus cilvēkam un bērnam tuvākā vai tālākā nākotnē?

Vai Ministrijas rīcībā ir pētījumi, kas pierāda, ka ilgstoša masku valkāšana nerada NEKĀDUS veselības traucējumus vai nelabvēlīgi neietekmē pieaugušo un bērnu veselību tuvākā vai tālākā nākotnē? (Nr.2125) Lūdzu atsauci uz zinātnisku pētījumu, ka sejas maskas nekaitēs manam bērnam.

Kādi starptautiski pētījumi pierāda, ka ilgstoša masku (jebkādas maskas – gan higiēnas, gan medicīniskās, gan arī N95 u.c. līdzīgas sertificētas maskas) valkāšana nenodarīs NEKĀDUS veselības bojājumus cilvēkam un bērnam tuvākā vai tālākā nākotnē?

Pieņemot lēmumu par sejas masku valkāšanu bērniem, ņemta vērā citu valstu prakse, kas balstās, piemēram, uz Vācijas Pediatrikās infektoloģijas asociācijas atzinumā pausto par sejas masku ietekmi uz bērnu veselību, kurā kā nepamatotas noraidītas bažas par to, ka sejas maskas valkāšana varētu samazināt skābekļa līmeni asinīs: “Bažas ir nepamatotas, ka maskas varētu ietekmēt elpošanu, mazināt nodrošinājumu ar skābekli, vai novest pie ogļskābās gāzes uzkrāšanās.”⁷ Arī Latvijas vadošie speciālisti infektoloģijas un epidemioloģijas jomā rekomendē sejas masku valkāšanu, tajā skaitā arī skolēniem. Eksperti uzskata, ka sejas maskas valkāšana nerada negatīvas sekas valkātāja veselībai, tieši pretēji – tā pasargā ne tikai no Covid-19, bet arī no citiem slimību ierosinātājiem un alergēniem. Tādēļ šobrīd, kad vīrusa izplatība ir būtiski palielinājusies, sejas masku valkāšana bērniem ir ļoti nozīmīga tālākai Covid-19 izplatības ierobežošanai.

IZM ir konsultējies ar Valsts pētījumu programmas “Covid-19 seku mazināšanai” ekspertiem no Rīgas Tehniskās universitātes, Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības un Sabiedrības veselības institūtiem. Ekspertu viedoklis nekādā ziņā nebija negatīvs attiecībā uz sejas masku lietošanu mācību procesā, tai skaitā 1.-4. klašu skolēniem.

Atgādinām, ka daudzkārt lietojamās sejas maskas ir jāmaina atbilstoši marķējumā norādītajai informācijai, parasti reizi četrās stundās, bet, ja maska kļūst mitra, tā jāmaina biežāk. Vēršam uzmanību, ja maska tiek pareizi lietota, tā nerada veselības traucējumus. Ar plašāku informāciju par maskas lietošanu, lai tā būtu efektīva barjera Covid-19 izplatības ierobežošanai, aicinām iepazīties Veselības ministrijas tīmekļvietnes jautājumu un atbilžu sadaļā⁸.

5. Ar kādiem konkrētiem testiem (precīzs un pilns testa nosaukums) tikusi un tiek konstatēta jaunā Covid19 lipīgākā versija? Kādi ir pierādījumi tās eksistencei pēc būtības?

Lūdzu, norādiet konkrētus pētījumus, kas pierāda, ka ir izdalīts jaunais Covid19 paveids, ja pat parastais Covid19 nav atsevišķi sekvencēts!

Pēc PVO un Eiropas slimību kontroles centra (turpmāk – ECDC) rekomendācijām Covid-19 infekcijas laboratoriskās diagnostikas izvēles metode ir SARS-CoV-2 ribonukleīnskābes (RNS) noteikšana ar Polimerāzes ķēdes reakcijas reālā laika (turpmāk – PQR RL) metodi, (*polymerase chain reaction – PCR*). Polimerāzes ķēdes reakcija ir metode, ar kuras palīdzību cikliski pavairo dezoksiribonukleīnskābi (DNS), t.sk. iegūtu komplementāri no RNS, tūkstošiem līdz miljoniem reižu. Metode ir ļoti jutīga, un to var izmantot kvalitatīvās diagnostikas nolūkos.

Šobrīd pielietotā PQR RL metode nedod iespēju atklāt vīrusu mutācijas un noteikt jaunus SARS-CoV-2 paveidus. To noteikšanai tiek rekomendēta regulāra noteiktas klīnisko paraugu

⁷ Pieejams: <https://dgpi.de/covid19-masken-stand-10-11-2020/>

⁸ Jautājumi/atbildes par sejas maskām. Pieejams:

https://www.vm.gov.lv/lv/covid19/jautajumi/atbildes_par_sejas_maskam/

grupas izmeklēšana ar sekvenēšanas⁹ metodēm. Latvijas laboratorijās tiek pielietota Sangera sekvenēšanas metode, pilna genoma sekvenēšana vai šo metožu kombinācijas. Sekvenēšanas metodes pielieto molekulāri epidemioloģiskiem izmeklējumiem vīrusa izplatīšanās ceļu un radniecības noteikšanai dažādos reģionos, kā arī vīrusa izplatībā dažādu populāciju grupās un intrahospitālās infekcijas gadījumu atšifrēšanai. Tādējādi jaunā paveida Covid-19 gadījumi tiek atklāti, izmantojot SARS-CoV-2 pilna genoma sekvenēšanu.

6. Kādi morāli, ētiski pieņēmumi un kādi bērnu tiesību aizsardzības likumi ir pamatā, un kādi konkrēti pētījumi ir pierādījuši, ka bērniem, kas tikko sākuši skolas gaitas, piemīt nepieciešamās prasmes, ka obligāto sejas masku tie prastu nēsāt pareizi un ka tas nekaitēs bērna veselībai ilgtermiņā un spējai uztvert mācību vielu?

Var. Kādi morāli, ētiski pieņēmumi un kādi konkrēti pētījumi ir pierādījuši, ka bērni, kas tikko sākuši skolas gaitas (lasīt no 7 gadu vecuma), piemīt nepieciešamās prasmes, lai tie spētu pareizi nēsāt sejas masku un ka tā nekaitēs bērna veselībai ilgtermiņā un spējai uztvert mācību vielu?

Speciālisti norāda, ka bērni sākumskolas vecumā veiksmīgi apgūst dažādas higiēnas procedūras un patstāvīgi tās veic. Tādējādi sejas maskas pareizas lietošanas izskaidrošana ir jānodrošina bērna vecākiem, sadarbojoties ar pedagogu. Turklāt vecākiem ģimenē ir jāskaidro ne tikai sejas maskas pareizas lietošanas nozīmīgums, bet arī, piemēram, roku mazgāšanas, klepošanas, šķaudīšanas u.c. etiķetes pamatprincipi. Vienlaikus izglītības iestādēs 1. - 4. klases skolēniem minētās iemaņas palīdz apgūt arī skolotāji, kuri piedalās izglītības programmas īstenošanā izglītības iestādē.

Pirmajā klasē bērns jau prot sagērbties pats, aizsiet kurpēm auklas, ir iemācījies uzvilkt sporta tērpu, apmeklēt skolas tualeti. Viņš zina, kāpēc tas tiek darīts. Tāpat ir ar maskas pareizu lietošanu – šī ir joma, kurā vecāki, sadarbojoties ar skolotāju, var bērnam palīdzēt: par to runāt, skaidrot. Ja bērns sadarbībā ar vecākiem un pedagogiem būs apguvis maskas pareizas uzlikšanas, valkāšanas un noņemšanas principus, nevienam, tostarp pedagogiem, viņš nebūs īpaši jākontrolē, jo pats pratīs tikt galā ar maskas nomaiņu.

Jāpiebilst, ka atbilstoši veselības nozares ekspertu viedoklim, sejas maskas valkāšana nerada negatīvas sekas valkātāju veselībai, pilnīgi pretēji – tā pasargā ne tikai no Covid-19, bet arī no citiem slimību ierosinātājiem un alergēniem. Tādēļ šobrīd, kad vīrusa izplatība ir būtiski palielinājusies, sejas masku valkāšana bērniem ir ļoti nozīmīga tālākai Covid-19 izplatības ierobežošanai.

7. Kas uzņemas atbildību un kā jārīkojas, ja bērnam nav līdzī sejas maskas, vai ja viņš to nepareizi lieto, ja tā tiek vilkta ar netīrām rokām, ja ir noteikts, pareizi ir pirms maskas uzvilšanas un novilkšanas rūpīgi dezinficēt rokas ar dezinfekcijas līdzekļiem?

Higiēniskas sejas maskas sākotnēji izsniedz izglītības iestāde, taču vecāku pienākums ir nodrošināt, lai bērnam būtu līdzī vairākas tīras sejas maskas un atšķirīgi marķēti maisiņi tīrajām un netīrajām sejas maskām. Bez sejas maskas izglītības iestādē atrasties nedrīkst.

Ja bērns ģimenē kopā ar vecākiem būs jau apguvis pareizus sejas maskas valkāšanas principus un no vecāku pozitīvās attieksmes sapratis būtisko maskas nēsāšanas motivāciju (nēsājot masku, mēs palīdzam citiem saglabāt veselību), kā arī semestra sākumā skolotāji klases stundā būs šo motivāciju un masku lietošanas kārtību pārrunājuši ar skolēniem, viņiem nebūs nepieciešams īpašs atbalsta personāls skolā sejas maskas pareizai lietošanai. Attiecībā uz pareizu maskas lietošanu informējam, ka skolēniem minētās iemaņas palīdz apgūt pedagogi, kuri piedalās izglītības programmas īstenošanā izglītības iestādē. Savukārt pārējā laikā ārpus izglītības iestādes bērniem palīdz un padomus sniedz vecāki, kuriem pašiem, dodoties savās

⁹ Purīnbāzes (adenīnu un guanīnu) un pirimidīnbāzes (citozīnu un timīnu vai uracilu) saturošu nukleotīdu secības (sekvences) noteikšana polinukleotīdu (DNS, RNS) virknēs.

ikdienas gaitās un strādājot, ļoti bieži ir jālieto sejas maskas. Tāpat vecākiem mājās ir jāskaidro ne tikai sejas masku lietošanas nozīmīgums, bet arī etiķetes pamatprincipi, piemēram, mazgājot rokas, klepojot, šķaudot. Ievērojot *Izglītības likuma* 58. panta pirmās daļas 1. punktā un otrajā daļā noteikto, vecākiem ir pienākums savu spēju un materiālo iespēju robežās nodrošināt ģimenē bērna izglītošanai, veselībai, attīstībai un sadzīvei nepieciešamos apstākļus, un vecāki ir atbildīgi par to, lai bērns iegūtu obligāto izglītību. Tādējādi mutes un deguna aizsega pareizas lietošanas izskaidrošana ir jānodrošina bērnam vecākiem, sadarbojoties ar pedagogu.

Izglītības kvalitātes valsts dienests sadarbībā ar Latvijas Republikas Tiesībsargu un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju ir izstrādājis rīcības shēmu izglītības iestādēm gadījumiem, ja bērns ierodas skolā bez sejas maskas.¹⁰ Līdz ar ko, ja bērns ierodas skolā bez sejas maskas, jāpiedāvā viņam kāda no skolā pieejamām sejas maskām, jāpārrunā maskas neesamības iemesli un nepieciešamības gadījumā jāsaazinās ar vecākiem. Sākoties skolēnu klātienēs mācībām, pedagogiem jāpārrunā ar bērniem ierobežojumu būtība: maskas nēsāšana palīdz mums aizsargāt savu un citu veselību.

8. Vai bērns 7 gadu vecumā neapdraud savu veselību un dzīvību, darbojoties ar dezinfekcijas līdzekļiem, it īpaši, ja šīs darbības bez pieaugušā klātbūtnes? Kurš uzņemsies atbildību, ja bērns saindēties ar dezinfekcijas līdzekļiem?

Vai bērns 7, 8, 9, 10 gadu vecumā neapdraud savu dzīvību un veselību, darbojoties ar dezinfekcijas līdzekļiem, it īpaši, ja šīs darbības veic bez pieaugušā klātbūtnes? Kas uzņemsies atbildību, ja bērns saindēties ar dezinfekcijas līdzekļiem vai iegūs ādas bojājumus?

Katrā skolā, sākot no ārkārtējās situācijas noteikšanas pavasarī, tiek regulāri iegādāti un papildināti dezinfekcijas līdzekļu krājumi, līdz ar to skolā tiem jābūt pieejamiem. Dezinfekcijas līdzekļu iegādi veic izglītības iestādes dibinātājs. Ja skola iepērk / lieto dezinfekcijas līdzekļus, tā ir atbildīga arī par dezinfekcijas līdzekļu atbilstošu lietošanu. Uz visiem dezinfekcijas līdzekļiem ir uzraksti – kādiem nolūkiem tie domāti un kā tie jālieto. Skolas pienākums ir tos lietot atbilstoši instrukcijai. Mazo klašu skolēni dezinfekcijas līdzekļus lieto pieaugušo, piemēram, pedagogu uzraudzībā. Bērnam nav vajadzības darboties ar dezinfekcijas līdzekļiem bez pieaugušo klātbūtnes. Dezinfekcijas līdzekļi šādam mērķim tiek piedāvāti tikai drošā iepakojumā.

Vēršam uzmanību, ka visvienkāršāk un ļoti efektīvi roku higiēnu nodrošina rūpīga roku mazgāšana ar ziepēm, bet dezinfekcijas līdzekli roku higiēnai izmanto tikai gadījumā, ja nav pieejama roku mazgāšanas iespēja. Skolās, saskaņā ar izglītības iestādēm noteiktajām higiēnas prasībām, roku mazgāšanas iespējai jābūt nodrošinātai. Savukārt virsmu vai telpu dezinfekciju veic atbildīgais personāls. Virsmu un telpu dezinfekcijas līdzekļi ir koncentrētāki un nav piemēroti bērnu roku dezinfekcijai.

9. Kā paredzēts nodrošināt masku pareizu novilkšanu, uzglabāšanu laikā, kad bērns dodas pusdienās? Kādi zinātniski pētījumi pierāda 7 gadus veca bērna spēju būt tik atbildīgam, lai šīs prasības perfekti ievērotu, jo, kā rakstīts PVO mājaslapā, tad masku nepareiza valkāšana var izraisīt pretējo efektu, tas ir, palielināt inficēšanās risku.

Kādi pētījumi pierāda 7, 8, 9, 10-gadnieka spēju būt tik atbildīgam, lai šīs prasības perfekti ievērotu, jo, kā rakstīts PVO mājaslapā, tad masku nepareiza valkāšana var izraisīt pretējo efektu, tas ir, palielināt inficēšanās risku.

IZM ir vērtējusi un ņēmusi vērā PVO vadlīnijās norādīto saistībā ar sejas masku lietošanu bērniem. Paredzot masku valkāšanas grūtības īpaši mazākiem bērniem, IZM ir plānojusi vairākus pasākumus, lai apmācītu bērnus pareizi valkāt maskas. Jau ir noticis skaidrojošs vebinārs, kurā Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas (turpmāk – BKUS) virsārste Renāte Snipe skaidroja sejas

¹⁰ Rīcības shēma izglītības iestādēm gadījumiem, ja bērns ierodas skolā bez sejas maskas. Pieejams: <https://ikvd.gov.lv/izstradata-ricibas-shema-gadijumiem-kad-skolens-ierodas-izglitibas-iestade-bez-sejas-maskas/>

masku lietošanas medicīniskos aspektus, psihoterapeite Diāna Zande skaidroja sejas masku lietošanas emocionālos aspektus¹¹. BKUS ir izveidojusi arī animācijas multfilmu par sejas masku lietošanas nepieciešamību bērniem, Latvijas Pašvaldību savienība kopā ar BKUS ir organizējusi vebināru skolu medicīnas personālam, lai skaidrotu sejas masku lietošanu un atbalstītu skolas personālu, skolotājus.

Tiek gatavotas infografikas¹²/vizuālie materiāli par sejas masku lietošanu skolās, ir sagatavoti un ar Veselības ministriju saskaņoti ieteikumi izglītības iestādēm. Veselības ministrija ir sagatavojusi video “Kā pareizi lietot sejas masku”¹³. Sadarbībā ar vecāku organizācijām tiek veidoti ekspertu raksti.

Tā kā bērniem lietošanā tiek piešķirtas daudzkārt lietojamās sejas maskas, vecākiem bērnam uz skolu jādod līdzīgi divi atšķirīgi marķēti maisiņi – viens no tiem tīrajām sejas maskām, otrs – lietotajām. Arī šo procesu bērni ar vecākiem var mājās pārrunāt un izmēģināt.

Ieteikumus sejas masku lietošanai izglītības iestādēs ir izstrādājis Valsts izglītības satura centrs (turpmāk tekstā – VISC) sadarbībā ar Slimību profilakses un kontroles centru, un tie ir pieejami centra tīmekļvietnē.¹⁴ Lai veicinātu skolēnu un vecāku izpratni par pareizu sejas masku lietošanu un atbalstītu pedagogus šo jautājumu skaidrošanā, VISC tīmekļvietnē ir pieejami arī vizuālie materiāli. Šos materiālus gan vecāki, gan pedagogi var izmantot, palīdzot bērniem apgūtu mutes un deguna aizsega lietošanas galvenos pamatprincipus sabiedriskajā transportā, izglītības iestādē un citās publiskās vietās.

10. Kā rīkoties bērnam ar astmu, ja viņam elpošanas grūtības ir jau bez maskas un trūkst skābeklis?

Ja bērnam ir hroniska saslimšana, tad jautājums par sejas maskas nēsāšanu tiek risināts sadarbībā ar atbilstošo ārstniecības personu, ņemot vērā arī potenciāli augstāku apdraudējumu saslimšanas ar Covid-19 rezultātā.

11. Kā rīkoties, ja skolniekam skolā no maskas nēsāšanas uznāk astmas lēkme? Kurš uzņemsies personisku atbildību par bērna veselības pasliktināšanos, krampjiem vai, nedod Dievs!, par bērna nāvi.

Kā rīkoties, ja bērnam uznāk skola astmas lēkme, un, kas uzņemsies personīgo atbildību par bērna veselības pasliktināšanos, krampjiem vai pat nāvi?

Mācību iestādes telpās var būt dažādi riski, un izglītojamie var ziņot par tiem pedagoģiskajam, administratīvajam personālam vai ārstniecības personai, ja risks ir medicīniska rakstura. Tā ir daļa no normālas risku vadības prakses. Ja izglītojamiem rodas problēmas ar sejas masku nēsāšanu, skolēni var komunicēt par šīs problēmas risināšanu vispārpieņemtā veidā.

Saistībā ar astmas lēkmēm paskaidrojam, ka tāpat kā ikdienā, arī ārkārtējās situācijas laikā – gadījumā, ja bērnam izglītības iestādē rodas jebkādi veselības traucējumi atbilstoši Ministru kabineta 2010. gada 23. marta noteikumos Nr. 277 “Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo profilaktiskā veselības aprūpe un pirmās palīdzības pieejamība izglītības iestādēs” noteiktajam, pirmo palīdzību sniedz izglītības iestādes ārstniecības persona – māsa vai ārsta palīgs, vai izglītības iestādes darbinieks, kurš apmācīts pirmās palīdzības sniegšanā saskaņā ar normatīvajos aktos par apmācību pirmās palīdzības sniegšanā noteiktajām mācību programmām. Par visiem ar bērna veselību saistītiem jautājumiem, tostarp astmas lēkmēm, vecāki var konsultēties ar ģimenes ārstu. Ja bērnam ir smaga astma, tad jautājums jārisina primāri sadarbībā ar bērnu pneimonologu.

¹¹ Pieejams: <https://www.facebook.com/events/392434312015231>

¹² Mācīšanās infografika — infografika, kurā tiek doti padomi vai norādes, kā sasniegt kādu noteiktu mērķi.

¹³ Pieejams: <https://covid19.gov.lv/aktualites/video-ka-pareizi-lietot-sejas-masku>

¹⁴ Ieteikumi sejas masku lietošanai izglītības iestādēs mācību procesa laikā. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/par-20202021-macibu-gadu>

Tā kā ir pietiekami daudz valstu, kur sejas maksas lieto izglītības iestādē, tai skaitā mācību procesa laikā, PVO veic monitoringu par sejas maksu lietošanas jautājumiem. Ja PVO sniegs informāciju par būtiskiem jauniem riskiem vai apstākļiem saistībā ar sejas masku lietošanu bērniem, Veselības ministrija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju to ņems vērā un veiks korektīvas darbības.

Skatīt arī atbildi uz 10. jautājumu.

12. Ja Saeimas deputāti sēžu laikā ir spiesti mainīties, jo nevarot izturēt atrašanos maskā ilgāk par pusotru stundu, tad kādi ētiski apsvērumi un fiziski pierādījumi ir kalpojuši par tiesisku pamatu uzlikt par pienākumu mazam bērnam ar daudz vājāku organisma izturības pakāpi atrasties maskā visu mācību dienu?

Šis ir jautājums par prioritātēm. Ņemot vērā jaunā Covid-19 izraisošā vīrusa mutāciju, par kuru vēl maz zinām, visaugstākā prioritāte šajā situācijā ir cilvēka veselībai un dzīvībai. Tikai nākamā prioritāte ir klātienē mācību procesa nodrošināšana. Savukārt pastāvot tik augstam slimības izplatības līmenim, kāds tas ir tagad, mācības tiek organizētas attālināti.

Ja bērns ir noguris no sejas maskas valkāšanas, viņš ar pedagoga atļauju to īslaicīgi drīkst novilkt, strikti ievērojot pārējos drošības pasākumus.

Vēršam uzmanību, ka Saeimas sēžu darba organizācija nav salīdzināma ar izglītības procesu izglītības iestādē, jo Saeimas darbu var daļēji organizēt attālināti un nav nepieciešams tiešs kontakts starp personām, tāpat nav arī citu riska aspektu, kas ir izglītības iestādē, kurā notiek klātienē mācības. Ja darba devējs Saeimā var organizēt darbu ar noteiktiem starplaikiem, tas saistīts ar konkrētā darbības veida pielāgošanas iespējām situācijai.

13. Kādēļ ar obligātu masku nēsāšanu bērniem no 7 gadu vecuma tiek ignorēts Bērnu tiesību aizsardzības likums, kas nosaka aizliegumu paust jebkāda veida vardarbību pret bērnu, kas ir “visa veida fiziska un emocionāla cietsirdība...vai cita izturēšanās, kas apdraud bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu”?

Lai ikvienam bērnam nodrošinātu tiesības uz izglītību, Ministru kabinets ir lēmis par izglītības procesa turpināšanu attālināti, nevis mācību pilnīgu pārtraukšanu. Jāuzsver, ka atgriešanās pie klātienē mācībām 1.-4. klasei ir IZM prioritāte, tomēr personu tiesību uz veselību un dzīvību nodrošināšana augstas saslimstības ar Covid-19 apstākļos ir būtiskāka. Savukārt gadījumā, ja tiks pieņemts lēmums par mācību atsākšanu klātienē, tam būs jānotiek epidemioloģiski drošos apstākļos, tostarp skolēniem un skolotājiem nēsājot sejas maskas.

Informējam, ka Latvijas Republikas Tiesībsargs ir secinājis, ka prasība bērniem nēsāt sejas maskas ir samērīga, ņemot vērā to, ko iegūst sabiedrība kopumā no šī ierobežojuma, jo bērnam nodarītais kaitējums nav pierādīts un konstatējams. Tiesībsarga tīmekļvietnē¹⁵ pieejama informācija, kurā Tiesībsargs ne tikai skaidro dažādus apsvērumus sejas masku ierobežojumu noteikšanā, bet arī ir izvērtējis prasības samērīgumu izglītojamiem no 1. līdz 4. klasei mācību procesa laikā un ārpus tā lietot mutes un deguna aizsegus¹⁶. Tiesībsarga ieskatā, prasība bērniem valkāt sejas maskas, tostarp 1.-4. klases skolēniem mācību procesa laikā un ārpus tā, ir piemērota legītimā mērķa - vīrusa izplatības mazināšana) - sasniegšanai. Vecāki un skola var parādīt, kā to pareizi dara, un bērnu atbilstoši motivēt. Ja, piemēram, bērnam paskaidro, ka sejas masku lietošana ir jaunā mode, viņš to ļoti vienkārši pieņem, jo bērniem nav to aizspriedumu, kādi šajā ziņā mēdz būt pieaugušajiem. Bērni ļoti kopē pieaugušo rīcību un spēj to labi iemācīties. Arī citu valstu pieredze apliecina, ka tas ir iespējams. Savukārt, ja vecākiem un skolotājiem pret masku valkāšanu ir noliedzoša attieksme, tad, protams, tāda tā būs arī bērniem, un viņi negribēs un

¹⁵ Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/news/lv/jautajumi-un-atbildes-par-cilvektiesibu-apsverumiem-sejas-masku-ierobejojumu-noteiksana>

¹⁶ Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-ir-izvertejis-prasibas-samerigumu-izglitojamiem-no-1-lidz-4-klasei-macibu-procesa-laika-un-arpus-ta-lietot-mutes-un-deguna-aizsegus>

neprātīs sejas maskas lietot. Būtībā tas, cik sekmīga būs sejas masku lietošana mazajās klasēs, galvenokārt ir atkarīgs no pieaugušajiem, nevis no bērniem.

14. Kādi konkrēti un zinātniski (kompetenti) pētījumi ir ņemti par pamatu aizliegumam lietot tikai sejas vizierus/vairogus kā vienīgos mutes un deguna aizsegus?

Jāņem vērā, ka vienreizlietojamo medicīnisko sejas masku un daudzkreiz lietojamo nemedicīnisko sejas masku efektivitāte ir pierādīta kā augstāka, tādēļ tās arī līdz šim bija jāizvēlas pirmkārt. Saskaņā ar Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra 2021. gada 15. februāra tehniskajā ziņojumā par masku lietošanu¹⁷ attiecībā uz vairogiem teikts, ka tie tikai īslaicīgi aiztur lielāka izmēra pilienus, bet no sīkajiem pilieniem un aerosoliem nepasargā vispār. Tādēļ sejas vairogu lietošana kā alternatīva sejas maskai nav pamatota.

15. Kādu alternatīvu sejas maskām (medicīniskām un daudzkreiz lietojamām auduma maskām) Veselības ministrija piedāvā astmatīkiem, kuriem parastās maskas lietošana apdraud veselību un pat dzīvību?

Lai mutes un deguna aizsega valkāšana būtu efektīva un nekaitētu veselībai, ir svarīga tā pareiza lietošana¹⁸. Ir jānodrošina, ka tiek nosepta gan mute, gan deguns, un sejas maska tiek pareizi uzvilktā, novilkta un uzglabāta (daudzkreiz lietojama maska). Savukārt vienreizlietojamu sejas masku nedrīkst lietot atkārtoti vai pārāk ilgi.

Lai medicīniskā sejas maska nezaudētu efektivitāti un aizturētu elpošanas, runāšanas, klepošanas vai šķaudīšanas laikā izdalīto siekalu pilienus, krēpu vai elpceļu sekrētu nokļūšanu gaisā, kur tos var ieelpot citi, atbilstoši ekspertu rekomendācijām, sejas maskas ieteicamais lietošanas ilgums nedrīkst pārsniegt 2–4 stundas. Auduma maska ir jānomaina tiklīdz tā ir kļuvusi mitra vai piesārņota un pēc lietošanas tā jāmazgā (60°C temperatūrā) un jāgludina. Ja personai ilgstoši jālieto medicīniskā vai higiēnas sejas maska, piemēram, darba laikā, arī tad sejas maskas regulāri ir jāmaina. Līdz ar to, ja persona pareizi lieto sejas masku, tā nevar izraisīt nekādus veselības traucējumus.

16. Kas personīgi uzņemsies atbildību par sekām, ja tās iestāsies astmatīkiem, kuram masku nēsāšanas dēļ radīsies veselības apdraudējums vai pat iestāsies nāve?

Nav nekādu objektīvu pierādījumu, ka atbilstošas kvalitātes sejas maskas lietošana varētu izraisīt kādas nelabvēlīgas sekas. Ja persona var pierādīt kaitējumu, kas ir radies konkrētas sejas maskas lietošanas gaitā, atbildību uzņemas sejas maskas ražotājs par nekvalitatīvas preces izplatīšanu. Šī jautājuma kontekstā aicinām apsvērt arī pašas personas līdzatbildību citu personu inficēšanā, nelietojot sejas masku.

17. Kādi ir pētījumi, kas pierāda, ka pie nepareizas masku valkāšanas netiek bojāta bērna redze, kas var notikt, ja bērns ir masku uzvilcis par augstu?

Nav saprotams, kādēļ šāds pētījums būtu nepieciešams. Higiēniskām sejas maskām ir noteikti izmēri atbilstoša vecuma bērniem. Masku jāizmanto tā, lai tā netraucē skatīties, kas arī bērnam jāizskaidro, līdzīgi kā gadījumos, ja acīm priekšā ir mati, galvassega, nepareizi uzlikta vai neatbilstošas brilles vai saulesbrilles utml.

18. Kādu emocionālu, psiholoģisku ietekmi atstāj uz bērniem šī maskas nēsāšana? Lūgums pamatot konkrēti, kurš izpētījis, V. Uzvārdu, un ar kādām metodēm tas tika veikts, un secinājums.

¹⁷ Pieejams: <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/using-face-masks-community-reducing-covid-19-transmission>

¹⁸ Pieejams: https://www.vim.gov.lv/lv/covid19/jautajumiatbildes_par_sejas_maskam/

Kā minēts Tiesībsarga izvērtējumā¹⁹, BKUS speciālisti attiecībā uz jautājumu par prasību bērniem nesāt sejas maskas atzinuši, ka tad, kad vīrusa izplatība ir būtiski palielinājusies, sejas masku valkāšana bērniem ir ļoti svarīga tālākai Covid-19 slimības izplatības ierobežošanai. Sejas masku pareiza valkāšana nerada negatīvas sekas valkātāju veselībai, pilnīgi pretēji – tā pasargā ne tikai no Covid-19, bet arī no citiem slimību ierosinātājiem. Kaut arī bērni ar Covid-19 slimo daudz vieglāk nekā pieaugušie, viņi var būt tā izplatīšanas avots, tāpēc, pieaugot saslimstības rādītājiem valstī, ir jāizturas ar sapratni pret drošības pasākumiem.

Distancēšanās un sejas masku valkāšana mūs visus pasargā, nevis ierobežo mūsu brīvību. Ja bērnam paskaidro, ka sejas maskas lietošana ir norma, viņš to ļoti vienkārši pieņem, jo bērniem nav to aizspriedumu, kādi šajā ziņā mēdz būt pieaugušajiem. Bērni ļoti kopē pieaugušo rīcību un spēj to labi iemācīties. Būtībā tas, cik sekmīga būs sejas masku lietošana mazajās klasēs, lielākoties ir atkarīgs no pieaugušajiem, nevis no bērniem.

Tāpat saskaņā ar ārkārtējās situācijas rīkojumu²⁰, mutes un deguna aizsegus publiskās iekšējās, t.sk., skolās var nelietot bērni, kas nav sasnieguši 7 gadu vecumu, un personas ar acīmredzamiem kustību vai psihiskās veselības traucējumiem, kuru dēļ personai trūkst spēju vai iemaņu mutes un deguna aizsega lietošanai. Masku valkāšana ir tikai viens no epidemioloģiskās drošības pasākumiem, bet psihoemocionālas sekas rada Covid-19 pandēmija kopumā. Covid-19 pandēmijas ietekmē radušais stress, sociālā izolācija un vardarbība ģimenē var ietekmēt mazu bērnu un pusaudžu smadzeņu veselību un attīstību²¹. Eiropas Komisija ir sagatavojusi ziņojumu²² par iespējamajām COVID-19 infekcijas izplatības sekām uz bērnu izglītību, kurā iekļauti tiešie un netiešie veidi, kā Covid-19 ir ietekmējusi bērnu mācību sasniegumus, un secināts, ka mācības ārkārtējā situācijā tikai attālinātajā režīmā ilgtermiņā var būtiski ietekmēt bērnu izglītības rezultātus.

Pieprasījums pēc psihoemocionālā atbalsta saņemšanas ārkārtas situācijas apstākļos ir pieaudzis saistībā ar nepieciešamību iedzīvotājiem steidzami mainīt ikdienas ritmu un ieradumus (bezdarbs, attālināto mācību nodrošināšana bērniem, pārmaiņas sabiedriskās kārtības regulējumā, nepieciešamās sociālās komunikācijas trūkums ar tuviem cilvēkiem, vardarbības pieaugums u.c.). Tādēļ 2021. gada 19. janvārī Ministru kabinetā tika atbalstīts informatīvais ziņojums “Par nepieciešamajiem pasākumiem 2021. gadam un turpmāk ik gadu, lai samazinātu ilglaicīgu negatīvo ietekmi uz sabiedrības psihisko veselību, ko rada Covid-19 pandēmija” ar mērķi samazināt COVID-19 pandēmijas saistīto sociālekonomisko parādību negatīvo ietekmi uz sabiedrības un indivīda psihisko veselību un uzlabot ilgtermiņā Latvijas sabiedrības labklājību, tostarp – valsts ekonomiku.

Realizējamie pasākumi, lai samazinātu ilglaicīgu negatīvo ietekmi uz sabiedrības psihisko veselību, ko rada COVID-19 pandēmija, ir vērsti uz psiholoģiskās palīdzības un psihiskās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības palielināšanu Latvijas iedzīvotājiem (tostarp psihoemocionālā atbalsta līnijas izveide ar telefonlīniju diennakts pieejamību, kā arī psihologa konsultāciju saņemšanas iespējām un pusaudžu psihiskās veselības aprūpes pakalpojumu apjoma pieaugums un tā pieejamība reģionos, ambulatorās multiprofesionālās psihiskās veselības aprūpes komandu stiprināšana, palielinot speciālistu skaitu tajās).

19. Uz kāda pamata speciālās skolas uzspiež audzēkņiem ar psihiskiem un fiziskiem kustību traucējumiem valkāt maskas visu skolas laiku, ja MK rīkojuma 655 punkts 5.44 slimos bērnus no maskām atbrīvo?

¹⁹ Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-ir-izvertejis-prasibas-samerigumu-izglitojamiem-no-1-lidz-4-klasei-macibu-procesa-laika-un-arpus-ta-lietot-mutes-un-deguna-aizsegus>

²⁰ MK 06.11.2020. rīkojums Nr. 655 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318517-par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu>

²¹ Pieejams: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/UN-Policy-Brief-COVID-19-and-mental-health.pdf>

²² Pieejams: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC121071/jrc121071.pdf>

Rīkojums paredz, ka no sejas maskas valkāšanas ir atbrīvotas tās personas, kuras fizisko vai psihisko traucējumu dēļ to nevar izdarīt. Ja persona, neskatoties uz savu invaliditāti, var pareizi uzlikt un nēsāt sejas masku, tās valkāšana ir pilnībā atbalstāma.

Atgādinām, ka ieviesto piesardzības pasākumu efektivitāte šobrīd ir īpaši atkarīga no ikviena sabiedrības locekļa iesaistes to ievērošanā. Tādēļ aicinām izprast noteikto drošības pasākumu būtību un tos ievērot, lai iespējami ātrāk stabilizētu epidemioloģisko situāciju valstī un atgrieztos normālā ikdienas dzīvē.